

УДК 364.4-053.2.6

Гусак Н.Є., доцент, канд. соціол. наук, Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ЗАСТОСУВАННЯ «ДОСЛІДЖЕННЯ В ДІЇ» ТА «ДОСЛІДЖЕННЯ В ДІЇ ЗА УЧАСТЬ» В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Розглянуто досвід застосування стратегії «дослідження в дії» та «дослідження в дії за участі» в соціальній роботі з дітьми та молоддю на прикладі 20 досліджень, проведених у різних країнах світу впродовж 2001–2013 рр. Виділено тематику досліджень, роль учасників і наслідки участі у дослідженнях для дітей та молоді.

Ключові слова: дослідження в дії, дослідження в дії за участі, соціальна робота з дітьми та молоддю.

Стратегія «дослідження в дії» (далі СДД) сьогодні активно застосовується в соціологічних дослідженнях і тих, що пов'язані з доглядом за іншими людьми, викладацькою діяльністю та охороною здоров'я [1, с. 24]. Застосування СДД є поширеною практикою в багатьох країнах світу, зокрема в Австралії та Новій Зеландії, Африці, Північній Америці (США, Канада, Гренландія), країнах Європи та Азії (Великобританія, Німеччина, Ірландія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Боснія і Герцеговина, Туреччина, Китай, М'янма, Таїланд, Росія, Казахстан). Існує навіть Асоціація навчання в дії та дослідження в дії, що об'єднує людей, які цікавляться можливостями застосування «дослідження в дії» та «навчання в дії» для трансформації навчальних закладів, громад, громадських організацій, уряду та бізнесу [2].

В Україні СДД застосовують у своїй роботі Дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ, Проект USAID RESPOND, Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні, Інформаційно-консультативний жіночий центр та інші організації. Їх дослідження із застосуванням СДД чи окремих її елементів пов'язані переважно з темою протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу серед ключових груп, профілактики ВІЛ-інфекції серед підлітків і молоді, а також з вивченням думки молоді щодо важливих суспільних питань.

Незважаючи на те, що СДД впроваджується вже понад 70 років, у вітчизняних та іноземних джерелах не існує єдиного підходу до її визначення. Зарубіжні вчені фокусуються на процесуальних і методологічних аспектах та описують «дослідження в дії» як «процес», «спосіб» або «метод» (К. Левін (K. Lewin), С. Копі (S. Corey), Р. МакТагарт (R. McTaggart)), «підхід до дослідження» (Е. Віттекер (A. Whittaker)) або «групу дослідницьких методологій» (К. Кардно (C. Cardno)). Російські вчені визначають «дослідження в дії» як «сімейство науково-практичних методологій», «підхід», «процедуру збору даних», «метод дослідження, процес та інструмент навчально-виховного процесу».

Певні розбіжності наявні і у перекладі самого поняття «action research», яке російською мовою звучить як «активное исследование», «действенное исследование», «исследование действия», «контекстное исследование»; українською – відповідно, «дослідження в дії», «дієве дослідження», «дослідження дією».

У словнику методів соціальних досліджень «дослідження в дії» визначено як вид прикладного соціального дослідження, метою якого є покращення соціальних ситуацій за допомогою заходів, спрямованих на зміни, залучаючи процес співпраці між дослідниками та учасниками [3, с. 2]. Цей процес є водночас освітнім і таким, що розширює права і можливості учасників дослідження.

Іншими різновидами прикладних досліджень є оцінювальні (evaluation) та операційні (operations), які не слід ототожнювати з дослідженням в дії (action research). Оцінювальне дослідження (evaluation research) має на меті оцінити вплив програм, політики та визначити наслідки їх впровадження для цільових груп та програм (політик) у цілому. Операційні дослідження (operations research) застосовуються переважно менеджерами організацій (програм) для отримання інформації щодо покращення, розширення існуючих програм (послуг), а також для планування відповідних програм (послуг) на майбутнє. Таке дослідження передбачає виявлення проблеми в діяльності організації чи реалізації програми і пошук оптимального варіанту для її вирішення шляхом тестування різних альтернативних способів і моделей. Чимало таких досліджень проводиться у сфері профілактики ВІЛ-інфекції в Україні, зокрема Проектом USAID RESPOND. На відміну від таких операційних досліджень, які передбачають оцінку ефективності інтервенцій (як альтернатив у сфері профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу) та вибір для впровадження у майбутньому найефективніших з них, «дослідження в дії» (action research) має на меті розширення прав і можливостей людей (наприклад, з низьким статусом в організації чи громаді) щодо прийняття рішень і впровадження відповідних заходів. В операційних дослідженнях відповідні рішення щодо певних програм (проектів, інтервенцій) приймають менеджери організацій (програм, проектів), натомість «дослідження в дії» передбачають співпрацю між дослідниками та іншими учасниками дослідження (представники громади) на усіх етапах дослідницького процесу.

«Дослідження в дії» передбачає діяльність, яка є одночасно формою дослідження і формою практичної дії. Зрозуміло, що будь-який процес «дослідження» включає певну форму «дії» (інтерв'ювання, розповсюдження анкет тощо), проте «дослідження в дії» передбачає дещо інше. Воно залучає людей до процесу змін, що базується на професійній, організаційній чи громадській дії, яке, відповідно, не має розриву між теорією та практикою [4, с. 5]. Водночас воно пропонує зразок практичної роботи, яка є формою навчання для тих, хто залучений до дослідження.

«Дослідження в дії» передбачає певні ціннісні зобов'язання (value commitments): 1) демократичний мотив, що змінює звичайні відносини між дослідниками і досліджуваними, з «елітарних та експлуатаційних» на партнерські; 2) участь, оскільки «дослідження в дії» прагне подолати відчуження суб'єктів від їхнього власного розуміння світу через активне залучення людей до процесів зміни організацій чи соціальних груп на протипагу традиційній соціальній науці; 3) суб'єктивне розуміння, оскільки «дослідники в дії» переконані, що лише через дію і рефлексію учасники можуть зрозуміти свою соціальну ситуацію та розробити й впровадити відповідні заходи [3, с. 3].

На думку І. Холтера та Д. Шварц-Баркота, стратегія «дослідження в дії» «розроблена конкретно для подолання бар'єру між теорією, дослідженням і практикою» [5, с. 299]. Дія, яка виникає як результат систематичного дослідження під час проекту «дослідження в дії», є ключовим елементом і відрізняє «дослідження в дії» від інших форм практичних досліджень [1].

За Дж. МакКернаном, мета стратегії «дослідження в дії», на протипагу більш традиційним чи фундаментальним дослідженням, полягає у вирішенні нагальних і важливих щоденних проблем практиків [6]. Застосування такої стратегії передбачає не тільки вивчення соціальних проблем, але й їх вирішення в інтересах членів громади. За визначенням автора, «дослідження в дії» повинне передбачати такі компоненти: бажання дослідника(ів) вдосконалити практику або поглибити власне розуміння проблемної ситуації; можливість застосування стратегії професіоналами для чіткого визначення проблеми та вироблення плану дій з метою її вирішення; моніторинг та оцінювання ефективності виконаних практичних дій; рефлексію учасників (чле-

нів громади, дослідників) щодо результатів; систематичність роботи та саморефлексивність учасників у процесі дослідження [6, с. 5].

Отже, «дослідження в дії» є видом прикладного соціального дослідження, метою якого є вирішення проблемних ситуацій за допомогою заходів, спрямованих на зміни, залучаючи процес співпраці між дослідниками та учасниками. Найважливішими складовими «дослідження в дії» є навчання поряд з практичним втручанням, співучастью і дослідженням, а головна мета полягає не в отриманні нових знань або підтвердженні гіпотез, а у вирішенні проблемної ситуації.

СДД широко застосовується і в соціальній роботі з дітьми та молоддю (при цьому така діяльність спрямована на соціальний захист дітей і розвиток молоді [7]). Проте в соціальній роботі поряд з «дослідженням в дії» (action research) часто використовують поняття «дослідження в дії за участі» (participatory action research), запропоноване у 1991 р. В.Ф. Вайтом (W.F. Whyte). Основна відмінність між ними полягає в тому, що «дослідження в дії за участі» (далі ДДУ) передбачає залучення до дослідницького процесу самих представників уразливих груп [8, с. 158; 9, с. 223], проблеми яких вивчаються. ДДУ застосовують для визначення потреб громади, згуртування її мешканців, а також для планування соціальних програм і проектів, їх реалізації та оцінювання наслідків втручання.

Мета статті – описати досвід застосування стратегії «дослідження в дії» та «дослідження в дії за участі» в соціальній роботі з дітьми та молоддю.

Представлені у статті результати ґрунтуються на основі аналізу звітів про дослідження із застосуванням СДД чи ДДУ, пошук яких здійснювався через базу даних HINARI. Для відбору документів були визначені такі основні критерії: доступність для перегляду повної версії звіту за результатами дослідження; застосування у дослідженні СДД чи ДДУ; залучення до досліджень дітей та молоді в ролі співдослідників; відображення у дослідженні процесу соціальної роботи (початкове оцінювання, планування втручання, виконання, кінцеве оцінювання); публікація звітів про результати дослідження у 2001–2013 рр.

Зважаючи на зазначені критерії, для аналізу відібрано звіти 20 досліджень¹, проведених протягом 2001–2013 рр. із застосуванням СДД (дев'ять документів) та ДДУ (одинадцять доку-

¹ 1. Save the Children UK (2001; Китай, М'янма, Таїланд). Breaking Through the Clouds: A Participatory Action Research (PAR) Project with Migrant Children and Youth Along the Borders of China, Myanmar and Thailand.
 2. Gosin M.N., Dustman P.A., Drapeau A.E., Harthun M.L. (2003; Південний Захід США). Participatory Action Research: creating an effective prevention curriculum for adolescents in the Southwestern US.
 3. Amsden J. & VanWynsberghe R. (2005; м. Ванкувер, Канада). Community mapping as a research tool with youth.
 4. Ataöv A. & Haider J. (2006; міста Анкара, Адана, Діярбакир, Стамбул, Ізмір, Анкара в Туреччині). From Participation to Empowerment: Critical Reflections on a Participatory Action Research.
 5. Maglajlic R.A., Tiffany J. (2006; Боснія і Герцеговина). Participatory Action Research with Youth in Bosnia and Herzegovina.
 6. Veinot T.C., Flicker S.E., Skinner H.A., McClelland A., Saulnier P., Read S.E., Goldberg E. (2006; м. Онтаріо, Канада). «Supposed to make you better but it doesn't really»: HIV-positive youths' perceptions of HIV treatment.
 7. Fern E. (2008; м. Рейк'явік, Ісландія). The implications of how social workers conceptualise childhood, for developing child-directed practice. An action research study in Iceland.
 8. Hayes N., Plan J., Kelly S. (2008; м. Дублін, Ірландія). Our Opinions Matter: an Action Research Project with Parents and Children in the Canal Communities: Final Report.
 9. Flicker S., Maley O., Ridgley A., Biscope Sh., Lombard Ch., Skinner H.A. (2008; м. Торонто, Канада). e-PAR: Using technology and participatory action research to engage youth in health promotion.
 10. Curran T. (2008; м. Бристоль, Великобританія). Social Work and Disabled Children's Childhoods: A Foucauldian Framework for Practice Transformation.
 11. Nutbrow C., Clough P. (2009; міста Шеффілд та Ліверпуль у Великобританії). Citizenship and inclusion in the early years: understanding and responding to children's perspectives on «belonging».

ментів) у соціальній роботі з дітьми та молоддю в таких країнах, як Австралія, Боснія і Герцеговина, Великобританія, Гренландія, Ірландія, Ісландія, Канада, Китай, Ліберія, М'янма, Німеччина, Південна Африка, Північна Уганда, США, Сьєрра-Леоне, Таїланд. Перелік досліджень, які відповідають визначеним критеріям, не є повним, оскільки формувався за принципами зручності та доступності, що є обмеженням даної публікації. Оскільки дане дослідження є розвідувальним, то обрані для аналізу публікації допоможуть сформувати загальні уявлення щодо напрямів подібних наукових розвідок у соціальній роботі з дітьми та молоддю.

В обраних дослідженнях діти та молодь залучені в ролі соціальних акторів з власною унікальною точкою зору і можливістю подати своє бачення ситуації. Їхній вік становив 3–24 роки. В окремих дослідженнях вік дітей та молоді було складно визначити. Так, в Ліберії, Сьєрра-Леоне та північній частині Уганди багато молодих матерів взагалі не знали дати власного народження. А до більшості досліджуваних груп у Китаї, М'янмі й Таїланді належали молоді подружні пари, в яких партнери були різного віку і не обов'язково з числа молоді. Відповідно, в процесі аналізу вікова межа суворо не дотримувалась, оскільки дане дослідження сфокусоване саме на участі представників уразливих груп дітей та молоді. Серед основних уразливих груп дітей та молоді були такі: діти-мігранти; діти вулиці (діти, що живуть на вулиці; діти, що працюють на вулиці); підлітки та молодь, які живуть з ВІЛ/СНІД; діти з особливими потребами; діти з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю; діти, які зазнали насильства в сім'ї; молоді матері (дівчата-підлітки), які постраждали під час війни; діти, що проживали в дитячому будинку.

Залучення дітей і молоді до СДД та ДДУ вимагає дотримання етичних аспектів, які не відрізняються від вимог до проведення звичайного наукового дослідження з дітьми та молоддю. Вони включають такі основні правила: дотримання конфіденційності; дотримання процедур захисту дітей (наприклад, якщо учасник дослідження розкриває інформацію про порушення його прав під час інтерв'ю); моніторинг і робота з настроєм (наприклад, якщо респондент засмучується під час опитування тощо) [9, с. 29].

Крім дотримання основних правил, у СДД та ДДУ потрібно було також звертати увагу на безпеку й добробут дітей і молоді, особливо якщо вони залучені до проведення польових досліджень. Дослідникам необхідно переконатися, що діти та молодь не перебувають в ситуаціях, які можуть загрожувати їхньому життю та (чи) здоров'ю; надати їм контактну інформацію про членів дослідницької команди; провести їх опитування після повернення з кожного завдання, яке виконується під час польового дослідження.

12. Berg M., Coman E., Schensul J.J. (2009; м. Гартфорд, штат Коннектикут, США). Youth Action Research for Prevention: A Multi-level Intervention Designed to Increase Efficacy and Empowerment among Urban Youth.
13. Steiner S. (2009; м. Баварія, Німеччина). Attention-Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) Action Research Project.
14. Humphreys C., Thiara R.K., Skamballis A. (2010; м. Мельбурн, Австралія). Readiness to Change: Mother-Child Relationship and Domestic Violence Intervention.
15. Houston S. (2010; Північна Ірландія). Building resilience in a children's home: results from an action research project / Using Action Research to Enhance Resilience in a Children's Home: An Exploration of Need, Experience and Role.
16. McKay S., Veale A., Worthen M., Wessells M. (2010; Ліберія, Сьєрра-Леоне, Північна Уганда). Community-Based Reintegration of War-Affected Young Mothers: Participatory Action Research (PAR) in Liberia, Sierra Leone & Northern Uganda.
17. L'Etang Sh., & Theron, L. (2011; Південна Африка). A critical reflection on the participatory action process involved in the development of a Cognitive-behavioural-based Counselling Intervention Programme for youth living with HIV/AIDS in a rural South African town.
18. Wattar L., Fanous S., Berliner P. (2012; м. Пааміут, Гренландія). Challenges of Youth Participation in Participatory Action Research – Methodological Considerations of the Paamiut Youth Voice Research Project.
19. Save the Children Australia (2013; м. Перт, Західна Австралія). Identity on the line: an alternative perspective on aboriginal young people's street presence in the South-East Corridor of Perth.
20. McDonnell S. (2013; Великобританія). Action research into the more effective strategic commissioning of children's residential care homes.

Роль головного дослідника, крім загальних функцій, пов'язаних з процесом дослідження, полягала в підвищенні потенціалу дітей і молоді, які були учасниками досліджень, а також членами дослідницької команди; супервізії роботи дослідницької команди, де були залучені діти та молодь; підтримці та контролі участі дітей та молоді в дослідженні; ролі спостерігача на дослідницьких зустрічах; ролі фасилітатора; ролі сполучної ланки між дітьми і молоддю, дослідницької команди і організаціями (наприклад, ЮНІСЕФ, Save the Children тощо).

Незважаючи на те, що всі дослідження мали відношення до соціальної роботи з дітьми та молоддю, не у кожній з них соціальні працівники залучалися до процесу дослідження. Лише в шести випадках з двадцяти вони виконували свої професійні функції: разом з дітьми вулиці визначали фокус дослідження та працювали над цим процесом разом; організували дозвілля для дітей з особливими потребами, використовуючи арт-, бібліо- та танцювальну терапію; здійснювали консультування молоді в дитячому будинку та представляли їхні права перед адміністрацією закладу.

Найпоширенішими темами «досліджень в дії» та «досліджень в дії за участі» в соціальній роботі з дітьми та молоддю були такі: робота в громаді (7 випадків, з яких у 5 громада розглядалась як середовище перебування дітей і молоді, а у 2 члени громади були учасниками дослідження), залучення молоді до профілактики в сфері охорони здоров'я (5 випадків), вивчення добробуту молоді (4 випадки). При цьому деякі дослідження охоплювали дві або й три теми одночасно.

Серед решти досліджень представлено такі теми: концептуалізація дитинства соціальними працівниками; функціонування соціальної роботи як системи соціального включення (виключення) дітей з інвалідністю; соціальне включення дітей раннього віку; підготовка вчителів до проведення заходів дітям із синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю; підтримка зв'язку між матерями та дітьми після пережитого насильства в сім'ї; підвищення «стійкості» молоді в дитячому будинку; стратегічне введення в дію інтернатних закладів для дітей.

Окремо у дослідженнях таких країн, як Канада, Туреччина, Боснія і Герцеговина, Великобританія та Австралія розглядалося питання соціального включення молоді. Останнє при цьому визначалось як «надання можливостей для розвитку людини, її здатності брати участь у прийнятті рішень щодо її життя, розвитку взаємодії між членами громади та задоволення матеріальних потреб» [10, с. 358]. Якщо діти та молодь не включені до процесу прийняття рішень на рівні громади, формування відповідних програм, то у них з'являються відчуття відчуження, «відсутності голосу» та незадоволеності громадськими послугами.

Саме тому, як наголошувалось в одному з досліджень (м. Ванкувер, Канада, 2005 р.), молодь повинна бути включеною до місцевого планування та процесів прийняття рішень таким чином, щоб їхні потреби задовольнялись, при цьому їхні сили були мобілізовані. Це питання розглядали і в іншому дослідженні (Туреччина, 2006 р.), де вивчалось соціальне включення дітей вулиці до суспільного простору. Проблема полягала в тому, що політика турецького уряду розглядала дітей вулиці в одному контексті з прийомними дітьми, примусове повернення яких до їхніх сімей сприймалось як успішне вирішення ситуації. Проте діти, які брали участь у дослідженні, зазначали що в деяких випадках вони йдуть з дому через «неблагополучні» домашні умови або віддають перевагу вуличному життю, оскільки воно підвищує їхню самостійність, впевненість у собі та приналежність до громади.

Можливість дітей і молоді брати участь у прийнятті рішень розглядалась також у дослідженні, яке проводилось у Боснії та Герцоговині (2006). Проблема полягала в тому, що освітні програми з профілактики ВІЛ-інфекції, які реалізуються за допомогою спільних ініціатив ЮНЕЙДС, ЮНІСЕФ, ВООЗ і місцевих неурядових організацій, розробляли в основному дорослі. Як стверджували молоді люди, залучені до дослідження, в більшості проєктів з профілак-

тики ВІЛ «молоді люди є виключно цільовою групою для отримання інформації з інших рук», яка представлена в стереотипний спосіб з боку дорослих, що читають лекції або випускають брошури на різні теми.

Питання «відсутності голосу» дітей і молоді досліджувалось у м. Бристоль (Великобританія, 2008 р.), де розглядалася проблема включення і виключення дітей з обмеженими можливостями. У дослідженні, яке проводилося у містах Шеффілд та Ліверпуль (Великобританія, 2009 р.), як і в попередньому, основною темою дослідження було соціальне включення, але вже дітей раннього віку. Основний акцент зроблено на важливості розуміння того, що питання включення є частиною політики уряду Великобританії стосовно всіх дітей, а не лише тих, які мають особливі потреби (зокрема, у навчанні).

Дослідження, проведене у м. Перт (Західна Австралія, 2013 р.), також актуалізувало питання обмеженої участі дітей і молоді в житті громади. Мета дослідження полягала у тому, щоб «почути голос» молоді, яка є виключеною з процесів прийняття рішень і чий погляд не враховується. Молодь відзначала, що зв'язок з культурою та громадою впливає на їхнє відчуття приналежності та ідентичності і є важливим фактором їхньої стійкості. Крім того, виявлено, що стосунки в межах групи однолітків відіграють для них більшу роль, ніж сімейні відносини, оскільки в середовищі однолітків діти отримують підтримку та відчувають безпеку, а такі громадські місця, як потяги, станції, парки і вулиці пропонують їм відкрите місце для зустрічей і спілкування, тоді як вдома молоді люди не завжди відчувають себе безпечно і комфортно.

Дані цих досліджень продемонстрували, що думки дітей і молоді щодо необхідних заходів програм стосовно них відрізнялися від думки дорослих, які ці програми розробляли та впроваджували. Відповідно, залучаючи молодь до досліджень і надаючи їм право приймати рішення, формувалися програми, орієнтовані на потреби цільової групи.

Щодо самих дітей і молоді як учасників досліджень, то, згідно з Керівними принципами (Guidelines for Research with Children and Young People), існує чотири моделі їх залучення та участі у дослідженнях із застосуванням СДД та ДДУ: 1) діти та молодь є джерелом даних у дослідженні; 2) з дітьми та молоддю проводяться консультації; 3) діти та молодь співпрацюють з дослідниками впродовж усього процесу дослідження; 4) діти та молодь мають право власності на дослідження та його результати [11, с. 3]. При цьому моделі можуть змінюватися не тільки у різних дослідженнях, але й на різних етапах одного «дослідження у дії» чи «дослідження в дії за участі».

Перша модель залучення, де діти та молодь є джерелом даних у дослідженні, полягає в тому, що дорослі дослідники збирають від дітей і молоді дані у вигляді їхніх поглядів, переживань, настроїв, очікувань, спостережень і т.д. У шістьох з двадцяти досліджень застосовувалася саме така модель.

У дослідженні з побудови ефективної комунікації між громадою та батьками з дітьми (м. Торонто, Канада, 2008 р.) брали участь діти віком від 3 до 6 років. Для отримання інформації від них застосовувався підхід «Mosaic», де поєднувалися фокус-групи, інтерв'ю, дитячі малюнки, картування громади та конструктивна гра. Результати показали, що діти хочуть мати безпечні, доступні та чисті ігрові місця у своїх громадах, це є основою «дії» в процесі дослідження.

У дослідженні впливу соціальної роботи на дітей з обмеженими можливостями (м. Бристоль, Великобританія, 2008 р.) останні відігравали другорядну роль, оскільки їхні інтереси представляли соціальні працівники. Останні отримували інформацію безпосередньо від дітей, застосовуючи при цьому художню діяльність, комунікаційні книги, танцювальні проекти та залучаючи до роботи ключових працівників. Отримана інформація передавалася дослідникам, які застосували її для планування «дії».

Відповідає даній моделі і дослідження з підготовки вчителів щодо поведінкових та освітніх заходів для дітей із синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю (м. Баварія, Німеччина, 2009). Тут самі діти брали участь у 8–10 дитячих групових сесіях, після яких разом з вчителями мали п'ятнадцятихвилинні зустрічі з батьками для обговорення отриманих протягом тижня навичок і домашнього завдання на наступний тиждень. Діти разом з вчителями і батьками були залучені до опитування, що проводились раз на чотири місяці для того, щоб оцінити, чи спрацювали поведінкові та навчальні заходи. Крім того, діти брали участь у п'яти зустрічах з консультування вчителів, де були присутні їхні батьки, вчитель і терапевт (по півгодини кожна зустріч). За результатами сесій, опитувань та зустрічей, вносилися зміни в навчальну програму.

Дослідження з підтримки зв'язку між матерями та дітьми в період після насильства в сім'ї (м. Мельбурн, Австралія, 2010 р.) також можна віднести до моделі залучення, де діти та молодь є джерелом даних у дослідженні. Разом з матерями та працівниками організації діти брали участь у фокус-групах, що дало змогу виявити суттєві моменти, необхідні для зміцнення зв'язків між матерями і дітьми. Близько 52 дітей взяли участь в інтерв'ю-рефлексіях після фокус-груп. У результаті розроблено заняття, які включали завдання щодо формування самоповаги, вміння говорити про свої почуття, вміння активізувати комунікацію зі своїми матерями та розмовляти про ті аспекти їхнього життя, які раніше не могли бути озвучені.

Відповідає даній моделі і дослідження з виявлення причин перебування та розуміння життєвого досвіду «діти вулиці» (м. Перт, Західна Австралія, 2013 р.). Із 120 молодими людьми проведено напівструктуровані інтерв'ю, а 20 отримали камери для фіксації того, що їх цікавить або турбує в повсякденному житті. У результаті розроблено програми, які впроваджувались у темну пору доби з тим, щоб відвернути увагу дітей від тих небезпек, які їх хвилювали.

Яскравим прикладом даної моделі є також дослідження з ефективного стратегічного введення в дію інтернатних закладів для дітей (Великобританія, 2013 р.). Діти та молодь разом з випускниками інтернатних закладів (близько 100 молодих людей на національному рівні) залучені до онлайн-опитування, результати якого показали, що дітям часто не вистачає базової інформації або ясності про те, де буде їхній новий будинок і коли вони покинуть заклад. Вони вказали на те, що хочуть мати можливість відкрито говорити і висловлювати свої погляди, почуття та емоції в безпечному середовищі на основі широкого спектру каналів (усних, письмових, онлайн і оффлайн, анонімно/неанонімно), а також можливість для спільних рішень щодо поліпшення якості догляду за ними в інтернатних закладах.

Модель залучення, де з дітьми та молоддю проводяться консультації, передбачає, що дітей і молодь активно і безпосередньо консультують у ключових точках прийняття рішень при плануванні та в процесі дослідження. Це може бути на разовій (наприклад, якщо консультаційні групи скликаються для конкретних цілей) або на постійній основі (зокрема, в якості членів постійної консультативної чи референтної групи, які регулярно зустрічаються протягом проекту) [11, с. 9]. Така модель застосовувалась у трьох з двадцяти досліджень.

У дослідженні із соціального включення дітей раннього віку (міста Шеффілд та Ліверпуль у Великобританії, 2009 р.) консультування входило до процесу дослідження. Крім того, діти були залучені до іншої діяльності – використовуючи одноразові камери, діти фотографували те, що їм подобалось (не подобалось), а потім обговорювали це в малих групах. З коментарів дітей з'ясовано, що вони поклалися на участь і втручання дорослих для врегулювання спорів. Оскільки дорослі завжди швидко врегулювали суперечки, дітям не вистачало стратегії для вирішення власних конфліктів один з одним. Тому вирішено що практикам, які працюють з дітьми, потрібна певна професійна підтримка з розвитку у дітей навичок вирішення конфліктних ситуацій.

У дослідженні з підвищення стійкості молоді в дитячому будинку (Північна Ірландія, 2010 р.) консультування молоді відбувалось на етапі планування проекту, коли на початку дослідження дослідник ознайомив учасників з визначенням стійкості та її заохоченням серед молоді, яка стикається з негараздами. Розуміння учасниками змісту цього матеріалу згодом оцінене за допомогою структурованої анкети. З огляду на загальну схему дослідження в дії К. Левіна (1951), учасники кожні 2 тижні зустрічались з дослідником, щоб розробляти наступні етапи дослідження в дії. Тобто молоді люди періодично взаємодіяли зі своїми ключовими працівниками для обговорення відчуттів про виконану роботу та її вплив на їхнє життя. Дослідження показало, що молодь має ряд практичних потреб, пов'язаних з пристосуванням до змін у школі, переходом до вузу та сприйняття нових способів відпочинку.

У дослідженні з розробки Програми консультування та втручання на когнітивно-поведінковій основі для молоді, яка живе з ВІЛ/СНІД (Південна Африка, 2011 р.) спочатку здійснена оцінка потреб молодих людей, які живуть з ВІЛ/СНІД. Потім для того, щоб випробувати цю програму та визначити її недоліки в процесі співпраці медсестер з молоддю, одна з учасниць (молода дівчина, що живе з ВІЛ) взяла участь у трьох сесіях консультування, які базувались на даній програмі. Вибір лише одного учасника пов'язаний з етичними причинами, а також для зручності роботи дослідника. Зворотний зв'язок про її досвід інтервенції та зворотний зв'язок від медсестри сприяв подальшому вдосконаленню Програми.

Модель, де діти та молодь є співробітниками в дослідженні, передбачає, що проект включатиме конкретні цілі для заохочення та підтримки залучення дітей і молоді. Їх залучення передбачається від початку і закріплене в проектній пропозиції та іншій документації. Крім того, там зазначено зобов'язання дослідників приймати спільні рішення з дітьми та молоддю (які можуть бути членами консультативної групи або молодими дослідниками) на погоджених ключових точках дослідження через переговори, консенсус або голосування. Дорослі дослідники мають повну відповідальність за підтримання стандартів якості та керування технічними аспектами дослідження, а також етичними та юридичними питаннями. Обмеження участі дітей і молоді та їхнього впливу повинні бути узгоджені з ними з самого початку і переглядатись за необхідності. Така модель застосовувалась у чотирьох з двадцяти досліджень.

Прикладом такої моделі є дослідження зі створення ефективної профілактичної навчальної програми для підлітків (США, 2003 р.), до якого залучені учні 7 класу середньої школи та старших класів. Вони взяли участь в одному попередньому тесті та в трьох тестах протягом 18 місяців з визначення ставлення до вживання наркотиків, поведінки по боротьбі з наркотиками, судових та особистих норм. Також вони брали участь в інтерв'ю, де мали можливість описати реальний життєвий досвід, пов'язаний з наркотиками, в оцінюванні плану і формулюванні кінцевого продукту. Крім того, учні надавали зворотний зв'язок розробникам двох занять у межах навчальної програми, що дало змогу останнім її модифікувати. Після роз'яснення концепції програми, учні з декількох сьомих класів працювали над створенням її логотипу. Учні старших класів самоорганізувалися для підготовки відео, які дали можливість глядачам побачити приклади стійкості до вживання наркотиків молодих людей, схожих на них за віком та етнічною приналежністю.

У ролі співдослідників діти були залучені у дослідженні щодо розширення прав і можливостей дітей вулиці (Туреччина, 2006 р.). Вони залучалися до дослідження на трьох етапах: перший – розуміння життя дітей вулиці, другий – зворотний зв'язок, інтерпретація та рефлексія, третій – планування дій. Під модеруванням соціальних працівників діти використовували мистецтво як засіб комунікації їхнього сприйняття вулиці, досвіду, їхніх вподобань (невподобань), малювали когнітивні карти свого досвіду на вулиці, робили графіки мережі підтримки, ставили драматичні вистави, щоб презентувати свої відносини з іншими дітьми, соціальними працівни-

ками, працівниками міліції, крамарями та місцевими вуличними інспекторами. Вони створили карти міграції в межах країни, включивши туди своє походження, призначення, тривалість перебування в місті та інтервали міграції. За допомогою фотозйомок та інтерв'ювання своїх однокласників, діти показали власне самосприйняття в ЗМІ та вказали, як би вони хотіли бути відомими в широкій громадськості. Після кожної активності діти колективно обговорювали, що мали на увазі, коли малювали, грали та фотографували, після чого вони були залучені до обговорення своїх життєвих історій.

У дослідженні зі сприйняття ВІЛ-позитивною молоддю лікування ВІЛ (м. Онтаріо, Канада, 2006 р.) така молодь і професіонали з підліткової медицини, дитячих інфекційних захворювань, охорони здоров'я та інформаційних досліджень спільно розробили дизайн та інструменти дослідження, використовуючи модель дослідження в дії за участі в громаді. Молодь з міста Онтаріо взяла участь у 34-х напівструктурованих інтерв'ю, що досліджували чотири головні сфери зацікавлення молодих людей: майбутні цілі, соціальна підтримка, лікування та догляд, онлайн-поведінка. По завершенні кожного інтерв'ю їм було запропоновано заповнити коротке демографічне обстеження. Молодь також була залучена до планування програм та схем лікування, аналізу та поширення результатів дослідження.

Цій моделі відповідало дослідження з концептуалізації дитинства соціальними працівниками для вдосконалення практики, спрямованої на дитину (*child-directed practice*) (м. Рейк'явік, Ісландія, 2008 р.). Молодь залучена в ролі консультантів протягом усього дослідження, де вони формулювали питання, що мають відношення до збору й аналізу даних, і впливали на втручання. Їхні погляди з приводу того, що практики мають враховувати в планах дій з метою досягнення більшої рівності в стосунках з дітьми, зафіксовано в інформаційному бюлетені для практиків і обговорені під час робочих семінарів. Для цього вони використовували розповіді та візуальні методи. Їхні ідеї мали вплив на дискусії у робочих семінарах з фахівцями-практиками, мотивуючи і допомагаючи останнім визначити фокус для розвитку власної практичної діяльності. Робота молоді також мала вплив за межами дослідження, оскільки їхній матеріал використаний у соціальних службах Рейк'явіку, де розроблені відповідні плакати, а певна частина матеріалу використана у викладанні соціальних педагогів в Ісландії та соціальних працівників у Великобританії.

Остання модель залучення, де діти й молодь мають право власності на дослідження, передбачає, що вони отримують найбільший контроль над «своїм» дослідницьким проектом і можуть нести відповідальність за всі його аспекти – від розробки дослідницьких питань або гіпотез та загального дизайну дослідження до збору даних, аналізу, звітності та поширення результатів. Оскільки вони не мають навичок або досвіду професійних дослідників, то тому потребують постійного навчання та підтримки з боку дорослих дослідників. Дорослі дослідники можуть виконувати певну роботу від імені дітей і молоді за їхньої згоди. Сім із двадцяти проаналізованих досліджень застосовували саме таку модель.

У дослідженні з мігруючими дітьми та молоддю (Китай, М'янма, Таїланд, 2001 р.) відбувалась робота з групами дітей і молоді у здійсненні заходів разом і документуванні процесу й результатів у рамках дослідження. З ними проведені глибинні інтерв'ю за такими темами: історія походження, досвід міграції, проблеми зі здоров'ям, поведінка, що вимагає догляду, репродуктивне здоров'я та сексуальність, ВІЛ/СНІД, вживання алкоголю та наркотиків, питання, пов'язані з дітьми, випадки насильства та погляди на майбутнє. Вони готові збиратися разом для планування традиційних свят з іграми та заходами для своїх громад, брали активну участь у підготовці та розповсюдженні інформаційних матеріалів, що містили важливі питання, з якими стикається громада. У рамках ДДУ також діяла молодіжна театральна група, яка презентувала різні ігри з найважливіших питань, пов'язаних з міграцією. Після кожної вистави розпо-

всюджувались оцінювальні анкети, які містили зворотний зв'язок щодо значення вистав і пропонувананих тем для майбутніх подій.

Планування, реалізація та документація різних видів діяльності дозволили отримати певні навички: пошук ресурсів, проведення занять з навчання грамотності, розробка та впровадження програм неформальної освіти, робота в місцевих органах влади, планування та організація масових заходів тощо. Кілька експериментальних заходів з акцентом на професійну підготовку та інших життєвих навичок ініційовано серед молоді уздовж кордонів трьох країн у цьому проекті.

Інший приклад використання даної моделі продемонстрований у дослідженні, де використано картування громади як інструмент «дослідження в дії» з молоддю (м. Ванкувер, Канада, 2005 р.). Тут молодь здійснювала оцінювання клінік за допомогою картування як критерію для оцінки, а потім розробляла інструмент оцінювання на основі створених карт. Молодь залучено у дослідження від етапу збору даних до етапу аналізу результатів, вона презентувала результати проекту на місцевій науково-практичній конференції.

Дослідження з залучення молоді до вивчення місцевих потреб і дій стосовно ВІЛ/СНІД, вживання наркотиків, прав людини (Боснія і Герцоговина, 2006 р.) дозволило молоді бути залученими до розробки та реалізації стратегії профілактики в масштабах усієї країни.

У дослідженні із залученням молоді до зміцнення здоров'я громади (м. Торонто, Канада, 2008 р.) реалізовано 7 різних проектів із застосуванням моделі e-PAR (ДДУ з використанням технологій «молодіжного медіа» з обов'язковою наявністю фасилітатора). Молодь мала різний ступінь контролю над темами проектів. Деякі мали загальну тему (наприклад, тютюнопаління, насильство) і їм було запропоновано визначити свої важливі питання (наприклад, глобальна етика тютюнової промисловості). Інші групи мали свободу визначати питання, що є цікавими для них (наприклад, боротьба зі стереотипами). Крім того, молодь мала завдання постійно рефлексувати щодо своєї участі та проводила оцінку результативності. Так, молодіжні групи, чий дії базувалась на представленні (воркшоп, гра) вирішили використовувати зворотний зв'язок аудиторної форми, інші групи, результатом діяльності яких були веб-експонати або есе, використовували онлайн опитування зворотного зв'язку для оцінки свого впливу.

Дослідження з розширення прав і можливостей молоді завдяки програмі, спрямованій на зниження (затримання) початку вживання наркотиків і сексуальних стосунків (м. Гартфорд, штат Коннектикут, США, 2012 р.) дозволило молоді взяти участь у критичному аналізі соціально-історичних обставин, аналізі політики, законодавства, культурних практик, які впливають на їхнє життя. За три роки інтервенційного дослідження навчено три когорти міської молоді на роль молодіжних дослідників у дії: 1) досліджувала ризик підліткового статевого життя; 2) вивчала виключення зі школи підлітків; 3) аналізувала підліткове шахрайство. Кожна з них обговорила та узгодила дослідження теми, пов'язаної з ризикованою поведінкою підлітків, і застосувала змішані методи дослідження з цієї теми, відповідно до протоколу. Потім вони розробили свої колективні плани і програми дій, які мають змінити громадські норми і сприяти соціальній адвокації навколо питань, що викликають заклопотаність молоді на шкільному, громадському і політичному рівнях, розробляти та просувати позитивні молодіжні програми дій у школах та молодіжних установах протягом навчального року. Кроки участі включали розгляд даних, перетворення дослідницької моделі в модель соціальної дії, планування, реалізацію дій і рефлексію щодо них.

Дослідження з реінтеграції постраждалих під час війни молодих матерів за підтримки громади (Ліберія, Сьєрра-Леоне, Північна Уганда, 2010 р.) передбачало залучення молодих матерів як активних учасників, що відіграють головну роль у розробці програм, реалізації, моніторингу та оцінки, роботі із зниження стигми, з якою вони стикаються. У даному випадку молоді

мами організували себе і визначили соціальну проблему, з якою вони стикаються, розробили і здійснили план вирішення проблеми, оцінили, чого вони досягли в рамках ДДУ з роботою в громаді. Результатом дослідження стало те, що громади почали надавати емоційну та практичну підтримку молодим матерям.

І наостанок дослідження з визначення благополуччя (well-being) молоді (сприйняття, досвід і сприяння) в місті Пааміут (Гренландія, 2012 р.). Молодь виступала в ролі асистентів у дослідженні, а також учасників інтерв'ю та заповненні опитувальника. Після опитування 18-річний хлопець найнятий на посаду головного асистента в дослідженні, що дозволяло його одноліткам відчувати себе зручно під час інтерв'ю і фокус-груп. У даному проекті молодим людям дали можливість впливати на дослідницький процес на всіх етапах – керувати дослідницьким процесом, презентувати результати на громадській зустрічі і таким чином висловлювати власні погляди із соціальних питань. Після презентації сформовані п'ять робочих груп для заохочення участі громад у заходах та ініціативах, запропонованих молоддю, зокрема: 1) спорт і відпочинок, 2) молодіжний центр, 3) освіта, 4) консультування, 5) відновлення міста.

Незалежно від основної тематики, усі «дослідження в дії» та «дослідження в дії за участі», обрані для аналізу, орієнтувалися на підхід позитивного розвитку молоді, який передбачав не лише вирішення проблемної ситуації, але й розвиток навичок у дітей та молоді, які беруть участь у дослідженні [12, с. 4]. СДД та ДДУ спрямовані на надання підтримки дітям і молоді, підвищенні рівня їхньої активності завдяки співпраці на рівноправних умовах у дослідженні, де головна мета полягала в тому, щоб «почути голос» дітей і молоді, дати їм можливість висловити власні думки, переконання та погляди щодо проблем, які їх турбують.

За результатами досліджень, діти та молодь набули додаткових навичок, отримали нові можливості, а також розвинули особисті якості.

Серед основних навичок, які здобули діти та молодь завдяки участі в дослідженнях, найчастіше згадувались такі: дослідницькі навички (планування, реалізація та документування різних видів діяльності; планування проектів і написання проектних пропозицій, підготовка звітів; аналіз даних; розробка опитувальників; підготовка комунікаційної стратегії профілактики ВІЛ/СНІД; критичний аналіз; фандрейзинг); навички групової роботи та роботи в громаді (побудова діалогу з громадою; публічні обговорення в громаді, планування й організація громадських зборів, участь у прийнятті рішень та здійсненні заходів для задоволення потреб громади); навички прийняття рішень, ефективної комунікації, самопомоги, управління конфліктом тощо.

Як додаткові можливості, отримані дітьми та молоддю під час участі у дослідженні, учасники найчастіше згадували можливість взяти участь у громадських зборах, вплинути на практику соціальної роботи з дітьми та молоддю, по-справжньому взяти участь у дослідженні та відчувати владу над проектом, вплинути на прийняття рішень і дослідницький процес на всіх етапах, виконувати роль адвокатів соціальних змін, вплинути на власне життя, громади, добробут молоді. Участь дітей і молоді дала їм різні можливості, але найважливішим виявилось те, що вони мали шанс виконувати важливу роль у соціальних змінах.

Щодо особистих якостей, то найчастіше звертали увагу на розвиток лідерських якостей, формування впевненості у власних силах, організованості, відповідальності, вмотивованості, незалежності, приналежності, відчуття зростання довіри до себе з боку громади, відчуття власної ефективності.

Висновки. Стратегія «дослідження в дії» та «дослідження в дії за участі» є інноваційними підходами до проведення досліджень у соціальній роботі, які дозволяють вивчати проблему та впливати на неї завдяки втручанням і застосуванню партнерського підходу «дослідник-учасник». СДД та ДДУ є перспективними для використання в соціальній роботі з дітьми та

молоддю в Україні, оскільки передбачають вдосконалення практики надання послуг, розвиток додаткових можливостей для практики соціальної роботи, яка базується на доказах, а також розвиток навичок і особистих якостей у дітей та молоді, які безпосередньо залучені до досліджень у ролі учасників. Основні напрями подібних досліджень у світі стосуються таких тем, як робота в громаді, профілактика в сфері охорони здоров'я, добробут дітей та молоді, а також соціальне виключення. Зазначена тематика досліджень є актуальною і для України.

Залучення та участь дітей і молоді відбувається по-різному не тільки в окремих дослідженнях, але й на різних етапах одного «дослідження в дії» чи «дослідження в дії за участі». Вони можуть бути як джерелом даних, так і консультантами у дослідженні. Більшою мірою залучені ті учасники, які співпрацюють з дослідниками впродовж усього процесу та (або) мають право власності на дослідження та його результати. Важливо, що в таких дослідженнях можна не тільки з'ясувати думки та бачення дітей і молоді, які часто ігноруються при прийнятті рішень щодо них, але й спланувати дії, які найбільше відповідають їхнім потребам.

Безпосередня участь дітей і молоді у СДД та ДДУ дає їм можливість не тільки вирішувати свої проблеми, але й розвивати свої вміння та навички. Результати участі в таких дослідженнях позитивно вплинули на дітей і молодь. По-перше, їм надали можливість висловити власні думки, переконання та погляди з приводу наявних проблем і потреб. По-друге, участь у дослідженнях дала їм можливість приймати рішення як на особистому рівні, так і на рівні громади, впливати на практику соціальної роботи, виступати в ролі адвокатів соціальних змін, фасилітаторів, консультантів та експертів. І по-третє, завдяки участі в СДД та ДДУ вони здобули важливі навички, стали впевненішими, організованими та відчували власну ефективність.

Проведене дослідження є розвідувальним і стосується визначення можливих напрямів подібних наукових розвідок у соціальній роботі з дітьми та молоддю в українському суспільстві. Доцільним також є додаткове вивчення наявної практики проведення подібних досліджень у різних сферах суспільного життя в Україні.

Список використаних джерел

1. *McNiff J.* Action Research: Principles and Practice / J. McNiff. – 3rd edition. – Routledge, 2013. – 226 p.
2. About Us: ALARA: Group Spaces [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.alarassociation.org/pages/about-us>
3. *Jupp V.* The Sage Dictionary of Social Research Methods. – London : SAGE, 2006. – 348 p.
4. *Winter R.* A Handbook for Action Research in Health and Social Care / R. Winter, C. Munn-Giddings. – Routledge, 2001.
5. Holter I.M. Action Research: What Is It? How Has It Been Used and How Can It Be Used In Nursing? / I.M. Holter, D. Schwartz-Barcott // Journal of Advanced Nursing, 1993. – № 18. – С. 298–304.
6. *McKernan J.* Curriculum Action Research: A Handbook of Methods and Resources for the Reflective Practitioner / J. McKernan. – Routledge, 2013. – 2nd edition. – 288 p.
7. Standards for Social Work Practice in Child Welfare Work Group // Developed by National Association of Social Workers. – Washington, DC : NASW Press, 2013. – 30 p.
8. *Bradbury H.* Action research: An opportunity for revitalizing research purpose and practices / H. Bradbury, P. Reason // Qualitative Social Work. – 2003. – № 2 (2). – P. 155–175.
9. *Rubin A.* Essential Research Methods for Social Work / A. Rubin, E. Babbie. – Brooks/Cole Empowerment Series, 2011. – 3rd edition. – 416 p.
10. *Amsden J.* Community mapping as a research tool with youth / J. Amsden, R. VanWynsberghe // Action Research. – 2005. – Vol. 3 (4). – P. 357–381.

11. *Shaw C.* Guidelines for Research with Children and Young People / C. Shaw, L.-M. Brady, C. Davey. – London : NCB Research Centre, 2011. – 60 p.
12. *Hanvey L.* Social inclusion research in Canada: Children and youth / L. Hanvey. – Ottawa : Canadian Council on Social Development, 2003. – 14 p.

References

1. McNiff J. Action Research: Principles and Practice. 3rd edition. Routledge, 2013, 226 p.
2. About Us: ALARA: Group Spaces, available at: <http://www.alarassociation.org/pages/about-us>
3. Jupp V. The Sage Dictionary of Social Research Methods. London, SAGE, 2006, 348 p.
4. Winter R., Munn-Giddings C. A Handbook for Action Research in Health and Social Care. Routledge, 2001.
5. Holter I.M., Schwartz-Barcott D. Action Research: What Is It? How Has It Been Used and How Can It Be Used In Nursing? Journal of Advanced Nursing, 1993, No. 18, pp. 298–304.
6. McKernan J. Curriculum Action Research: A Handbook of Methods and Resources for the Reflective Practitioner. Routledge, 2013, 2nd edition, 288 p.
7. Standards for Social Work Practice in Child Welfare Work Group. Developed by National Association of Social Workers. Washington, DC, NASW Press, 2013, 30 p.
8. Bradbury H., Reason P. Action research: An opportunity for revitalizing research purpose and practices. Qualitative Social Work, 2003, No. 2 (2), pp. 155–175.
9. Rubin A., Babbie E. Essential Research Methods for Social Work. Brooks/Cole Empowerment Series, 2011, 3rd edition, 416 p.
10. Amsden J., VanWynsberghe R. Community mapping as a research tool with youth. Action Research, 2005, Vol. 3 (4), pp. 357–381.
11. Shaw C., Brady L.-M., Davey C. Guidelines for Research with Children and Young People. London, NCB Research Centre, 2011, 60 p.
12. Hanvey L. Social inclusion research in Canada: Children and youth. Louise Hanvey. Ottawa, Canadian Council on Social Development, 2003, 14 p.

Отримано 27.11.15

Гусак Н. Е., доцент, канд. социол. наук, завкафедрой Школы социальной работы, Национальный университет «Киево-Могилянская академия»

ПРИМЕНЕНИЕ «ИССЛЕДОВАНИЯ В ДЕЙСТВИИ» И «ИССЛЕДОВАНИЯ В ДЕЙСТВИИ С УЧАСТИЕМ» В СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ С ДЕТЬМИ И МОЛОДЕЖЬЮ

Рассмотрен опыт применения стратегии «исследования в действии» и «исследования в действии с участием» в социальной работе с детьми и молодежью на примере 20 исследований, проведенных в разных странах мира в течение 2001–2013 гг. Выделены тематика исследований, роль участников и последствия участия в исследованиях для детей и молодежи.

Ключевые слова: исследования в действии, исследования в действии с участием, социальная работа с детьми и молодежью.

Gusak N.Ye., PhD. (Sociology), associate professor, School of Social Work, National University of Kyiv-Mohyla academy

ACTION RESEARCH AND PARTICIPATORY ACTION RESEARCH IN SOCIAL WORK WITH CHILDREN AND YOUTH

Author analyses the experience of using action research and participatory action research in social work with children and youth on the example of 20 studies, conducted in different countries during 2001-2013. Author considers the study topics, the participants' roles and the consequences from participation in studies conducted with children and youth.

Keywords: action research, participatory action research, social work with children and youth.